

Az agresszor válaszol

An22-i számában György Péter mutatóan éles hangon kritizálta a Kossuth Klubban február 2-án általam rendezett avantgárd irodalmi repríz-estet. Hogy nem tetszett neki, az az ő kritikai szíve joga. Ám talányos hiányos záró félmondatából azt is megtudhattam, hogy „a szabadság kötelez”; miután pedig előzőleg biztosított róla, hogy írása ugyan talán „bizonyos pontokon sértes”, de „szándéka nem ez volt”, a szabadság, gondolom, szerinte is az igazságra kötelez. Ezért én is kötelességemnek érzem, hogy helyreigazítsam tévedéseit, kiigazítsam pontatlanságait, és eligazítsam egy általa – úgy látszik – nem eléggé jól ismert terepen: a hazai neoavantgárd és a politikai ellenzék csíráinak kapcsolatát illetően. Annál is fontosabbnak vélem ezt nyilvánosan megtenni, mert ez a terület a közelmúlt magyar kultúr- és eszmetörténetének amúgy is egyik fehér foltja. De előbb néhány kisebb tévedést, illetve torzítást kívánok helyesbíteni.

1. A műsor címe – rajta volt a meghívón – „Földalatti művészet az ACZÉLKORBAN”, és nem – mint más újságírók nyomán György Péternél is szerepel – az „ACZÉL-KORSZAKBAN”. Akinek van egy kis irodalmi hallása, hallhatja, hogy a szó-játékot csak az első változattól érti meg.

2. Szentjóbó Tamás „agresszíven támadó írását” – György Péter magabiztos állításával ellentétben – igenis hasonló „irodalmi gálaesten” olvasta fel: a Bem rakparton húsz évvel ezelőtt, Tandori és Oravecz versei, valamint a szerző és Mensáros Élet által közösen előadott *Élet titokban és fúga* című Balaskó-poéma társaságában.

3. A Szentjóbó-verset ezúttal sem színész adta elő, hanem Balaskó Jenő (a közönségreakcióból ítéltetően igen hatásosan).

4. György Péter „pontos emlékezetét” szerint 1984-ben, egy Erdély Miklós dominált esten „ugyanebben a teremben senki sem volt agresszív”, bár – mint később megjegyzi – megérti „in-

dulatomat”. Én viszont nem teljesen értem, hogy György szerint most ki volt agresszív és kivel szemben ebben a teremben? Szentjóbó Tamás? Balaskó Jenő? Vagy én, amikor fölszóltattam a mintegy 250 fővel zsúfolt teremből kint rekedt másik 250 főt, hogy vagy halkabban társalogjon, vagy fáradjon le a kiállításra; vagy amikor a legújabb avantgárd irodalom egy részét a régi „gyakran következtelen továbbvitelének, még gyakrabban epigon másolásának” minősíttem; avagy mikor ugyancsak a bevezetőben épp csak jelzészerűen utaltam a „boglári kápolnatárlatokhoz kapcsolódó törekvések és az azokat lekapcsolni igyekvő hatalom harcára”, nem titkolva, hogy én bizony az előbbivel szolidarizáltam akkor is, ma is, és az utóbbit elítéltem akkor is, ma is; avagy netán amikor azzal fejeztem be monológomat, hogy az SZDSZ kvázi adósságát törleszti az est megrendezésével, szponzorálásával? Tehát tulajdonképpen kinek az ingét veszi György Péter magára: a Szentjóbó szövegében „agresszíven támadott”, kezeit mosó pilátusi l'art pour l'art-ét, a legújabb avantgardistákét, a zajongó folyosói közönségét, az SZDSZ-ét vagy a sértett levitézlett kultúrpolitikáit? A korszak indulatmentes, „elfogulatlan és tárgyilagosságot követelménye, a „keserű, már-már militáns hangulat” elítélése különben igen furcsán hat olyan valaki szájából, aki a minap a TV2-n – különben igen helyesen – ugyancsak indulatosan és keserűen fakadt ki a tegnapi kultúrpolitika ellen Hajas Tibor és társai mellőzése miatt! Vagy az indulatos számonkérés és a neoavantgáddal való foglalkozás jogát György Péter a saját monopóliumának képezi?

5. Ha viszont ilyen – illegitim – igénye volna, ahhoz legalábbis jó lenne, ha előbb igazán ismerné azt, amivel kizárólagosan foglalkozni óhaj; másrészt jó lenne, ha odafigyelne arra, mi is hangzik el e tárgyban egy műsorban, amelyről azután kritikát ír.

6. György Péter ugyanis vagy csúsztat, vagy téved, amikor azt állítja, hogy én az est bevezetőjében „tévesen azonosítottam a demokratikus ellenzék politikai ellenállás-történetét és a neoavantgárd szintén elnyomással terhes közelmúltját”. Téved, mert nem azonosítottam a kettőt, hanem azt állítottam, hogy „a céljaiban és hatásában a politikánál mélyebbre és messzebbre nyúló underground kultúra az előbb egyáltalán nem létező, később, 72-től is még csak csírázó demokratikus ellenzéki politizálás egyenes ági felmenője”. Az egyik természetesen; a másik valóban a Lukács-iskola. Csúsztat vagy téved György Péter, amikor azt írja, hogy „azonosítottam a két közeg szellemi orientációját”. Szó szerint „részint anarchista, részint nietzscheánus, részint metafizikai színezetű underground-avantgárd kulturális ellenzéki mozgalomról” beszéltem. De igazán nagyot ott téved, amikor azt írja, hogy ez az underground és az ellenzék csak „abból a morális közös, ám csupán formális csoportból (? – feltehetően: szempontból – T. Á.) hozható kapcsolatba, hogy Szentjóbó Tamás vagy Erdély Miklóst adandó alkalommal éppen úgy zaklatták a hatóságok, mint Kis Jánost vagy Demszky Gábort”. Tudniillik: a valóságban számtalan kapcsolat volt e két mozgalom között. Csak néhányat sorolok fel kapásból.

a) az első sokpéldányos, sőt stencilezett szamizdatok neoavantgárd kulturális folyóiratok voltak: a *Szétfolyóirat* és Beke Levelei; a legfontosabb későbbiról, az *AL*-ról György Péter is beszél (az *AL*-t egy időben a politikai szamizdatokkal együtt terjesztették); az első autonóm fél-illegális csoportok az avantgárd színházak voltak, élükön a Halász Péter-féle la-

kásszínházzal; a nonkonform kiállítás első nyilvános példáját a 60-as években Erdély Miklós, Balaskó Jenő, Szentjóbó Tamás, Bálint István és társaik adták;

b) a – valószínűleg Ajtony Árpád által szerkesztett – *Szétfolyóirat*-számban már szerepel Haraszi Miklós;

c) Haraszi mellett a demokratikus ellenzék egy másik kulcsfigurája, Rajk László is avantgardista volt: az ő rákényszerített gyerekkori álnevét megegyezően *Kovács Istvánnak* elkeresztelt Najmányi-féle stúdiószínház oszlopos tagja;

d) az avantgárd művész Szentjóbó és a főleg politikizáló Haraszi – egymásra ható – jó barátok voltak évekig egy tágabb újbaloldali-anarchista mentalitás-közösség alapján; Szentjóbó tanúként hallgatták ki a *Darabbér*-perben;

e) Konrad György és a lukácsista **Eörsi István** igen egyszerre volt pártolója, barátja és beszélgetőpartnere a Kassák Színház tagjainak, az avantgardista írónak és az előzőleg „Lukács György szellemi vonzáskörébe tartozott” politikai ellenzékieknek; **Eörsi** több cikkben is foglalkozott pl. a Halász-színházzal;

f) a „proto-ellenzék” ösz-szejöveletei – Kőszeg Ferenc lakása mellett – közismerten az egyik legjobb avantgárd festő, Donáth Péter műtermében folytak, az ő aktív részvételével;

g) Balaskó Jenő felolvasásai – ahogy az esten is mondtam – igenis „az akkor lehetséges módokon és formákban kifejezettek az 56-os forradalmi hagyomány kontinuitását is képviselték”; nem véletlenül hallgatta meg őt, és nézte meg Szentjóbó *Kentaurját*, de Halász Péterék la-

kásszínházának előadásait is többször pl. Szabó Miklós;

h) végül 1974-ben Szentjóbó Tamást éppen a nevezetes Konrad-Szelényi ügyben zárták börtönbe több napra, és emiatt kényszerítették emigrációba; ugyanebben az ügyben tartották házkutatást Major Jánosnál.

Nyilvánvaló, hogy ennyi és ilyen szoros személyes és mozgalmi kapcsolat szellemi kölcsönhatást is jelent; ennek leszögezése nem azonos az avantgárd spirituálisabb és a demokratikus ellenzék materialisztikus alapbeállítottsága közti különbség „egybecsúsásával”. De még ahol nincs is ilyen kölcsönhatás, egy kis történelmi érzékkel ott is meglepő párhuzamokra bukkanhatunk. György szerint „Szentjóbó Tamás és Hajas Tibor munkásságát sem épp a *Mindennapi Élet*ből levont tanulságok jellemezték”. Így direktén valóban nem. Am ha egybevetjük a *Szógettő*ban olvasható és a műsor meghívóján nem véletlenül újraközölt *autocenzúra=kompromisszum=édeskeves* c. Szentjóbó-szöveget Kis János és Bence György hivatkozott írásával, észrevehetjük, mindkét esetben egy kiürültnek érzett, mert etikai hitelét és világmagyarozó képességét veszített, ideológiává züllött autoritás lelepleződéséről és helyette egy evilági partikularitásba történő ugrásról volt szó: Szentjóbónál a misztikus-katolikus-hermetikus lírából a pop artba és a happeningbe, Kisnél és Bencénél a lukácsista ontológiából a mindennapi élet elméletébe és az ellenzéki politizálás gyakorlatába.

Végül pedig, amit György Péter az újavantgárd és a korai demokratikus ellenzék pusztán „morális közösségéről” ír lekcisnylőn, az sem olyan kicsinyesség, mint ő – tényektől és moráltól egyaránt elegánsan „föld fölé” emelkedve – véli. A Kossuth Klub-béli estét – ahol szerinte csupán egy „súlyosan rémszeg úr” értelmetlen közbeszólása volt „az egyetlen valóban avantgárd esemény”, amely „gondolkodásra kényszerített” – egyórás beszélgetés zárta, melynek kitűnően

szervesített kivonatát a *Világ* ugyancsak február 22-i száma közli. Itt mondotta Balaskó Jenő, hogy „erkölcsi indulatokról volt szó 1956-ban is, és az avantgárd művészetet is elsősorban ezek határozták meg. Persze, mit sem ér az erkölcsiség valamilyen esztétikai forma nélkül, az azonban már szinte magától adódik... Morálon most nem egy viselkedésmódot értek, hanem a megismerés egészségességét és gondosságát”. Ez az erkölcsiség nemcsak az avantgardista művészt, hanem az avantgárd művészetet feldolgozó „múltgyűjtő” esztétát és a mai művészeti események kritikáját is kötelezi. Arról szabadna csak írnia, amit valóban gondosan és ressentiment-mentesen, vagyis egészségesen megismer. Ezt a fajta megismerést tanulhatta volna el György Péter a politika által elhallgattatott, tiltott, és az ezzel a politikával élete végéig ugyan nem direktén, de ha kellett, „agresszíven és militánsan” szembenálló Erdély Miklóstól –, aki mellé persze most, utólag, könnyű odaállni és hivatkozni rá. *Akkor* kellett volna – ahogy azt Kierkegaard az „egyidejűség tételében” örökvényűen megfogalmazta: nem titokban vagy utólag elismerni a prófétát vagy tanítványt, hanem *akkor*, amikor „kigúnyolják, megvetik, megalázzák, elátkozzák, utálják, minden módon üldözik”. György Péter szemfogatott módon Erdély szellemiségét hiányolja Erdély halála után négy évvel. Ezért hadd idézzem emlékezetébe Kierkegaard gondolatát; „ezt a gondolatot, amely a tudós doktorok mérge... a tudós doktoroké, ezeké a nemes lelkeké, akik a prófétáknak emlékművet építenek és tanaikat *objektíve* előadják, akik... kihasználják a nagyszerű példaképek szenvedéseit és halálát, de maguk természetesen dicséretes objektivitásuk révén) kívüli maradnak, kimért távolságra mindattól, ami akár csak messziről is hasonlít a nagyszerű példaképekkel való sorsközösség, szenvedés-közösség vállalásához”. Sapienti sat.

nekem utólagosan odaállni Erdély Miklós mellé – stb. S erre válaszolni illik.

Én ugyanis nem vontam s nem is vonom kétségbe Tábor Ádám eddigi munkásságának hitelét, nem kezdtem ki emberi tisztességét, felkészültségét. Csupán egyetlen műsoráról írtam egy rövid kritikát. Erre ő, a Kádár-korszak áldott moráljának megfelelően, sorra kétségbe vonta tisztességem, kompetenciám stb. Gondolom, nem kell itt hosszan érvelnem amellest, hogy ez hozzá is méltatlan és ízléstelen. Szokjon hozzá Tábor Ádám ahhoz, hogy végre szabadon élve vitatkozzunk lehet. Ezt kultúrának hívjuk.

Amúgy pedig nem történt semmi.

S most még egy dologról. Tábor szerint könnyű

Ugyanarról még egyszer

Válaszában Tábor Ádám ugyanazt a hibát követi el, amit az általa rendezett estével kapcsolatban és hasábkon voltam bátor szóvá tenni. Továbbra is úgy vélem, hogy a magyar neoavantgárd és a politikai ellenzék – általam ugyan soha le nem kicsinyített – személyes kapcsolata nem elégségesek a „kölcsönhatások” Tábor által vélt értékek és tényeknek bizonyításához. Mindaz, mit a költő cikkében felsorol, újra és újra azt bizonyítja, amit tudtunk: ezek az emberek egy városban, egy időben éltek, s részben baráti viszonyban voltak, részben csak úgy ismerték egymást. „Egye-

nes ági felmenője” persze sok volt a magyar politikai ellenzéknek, de továbbra is kétséges, hogy ez épp és kizárólag a magyar neoavantgárd lenne. De lássuk a „tényeket”, melyeket Tábor felsorol.

Az a tény, hogy a szamizdat mind a neoavantgárd, mind a politikai ellenzék kifejezési formája volt, csupán azt bizonyítja, amit kritikámban állítani mertem: ezen csoportok között azonos elem a politikai szembenállás tisztességéből következő kényszerű nyilvánosságváltás – teremtés. Ám abból, hogy ez is, az is szamizdat, nem következik, hogy szellemi,

esztétikai, művészeti-filozófiai rokonságról automatikusan beszélhetnénk. (Egyébként – ugye – épp az *AL*-ban zajlott le pl. Radnóti és Beke vitája.) A *Szétfolyóirat*ot – erről biztosíthatom Tábor Ádámot – nemcsak valószínűleg, ellenben tévesen Ajtony Árpád szerkesztette – ennyit arról, hogy „eligitást” kaptam egy általam ismeretlen terepen. Az a tény, hogy Haraszi Miklós szerepelt e lapban, nem ok arra, hogy a *Darabbér* írójának munkásságát vagy pl. a *Kentaur* esztétikai gyökereit azonosnak tekintsem. Rajk László volt az, aki valóban mindkét szubkultúrában azonos súllyal vállalt szerepet, de hadd emlékeztessen Tábor Ádámot, hogy nem véletlenül hivatkoztam írásomban másokra. Szentjóbó kihallgatása,

TÁBOR ÁDÁM

GYÖRGY PÉTER